

Årsberetning for

Transparency International Norge

2016

Året oppsummert

2016 har for alvor demonstrert kraften i prinsippet om åpenhet. Panama Papers-avsløringene ble en global vekker som åpnet døren på gløtt for innsyn i hvordan skatteparadisene fungerer som et skjulested for ulovlige opptjente formuer. Avsløringene har verden over utløst etterforskning og skattemessig oppfølging av skatteunndragelser, internasjonal kriminalitet og oppsporing av verdier som stammer fra korrupsjon.

Året har også vist at åpenheten sitter langt inne – den kjempes frem i kamp mot sterke motkrefter som er tjent med hemmelighold. Det måtte en varsler til for at gravende journalister fra mediehus i en rekke land kunne bryte opp låsene og kaste lys over hva som skjulte seg.

Panama Papers viste også at disse globale problemene må møtes gjennom internasjonal innsats fra mange aktører, og at det fortsatt er en lang vei å gå for å endre det internasjonale systemet med skatteparadis. Transparency International forener i navnet prinsippet om åpenhet og internasjonalt engasjement for å motvirke korrupsjon.

Et aktivt år

For Transparency International Norge ble 2016 et aktivt år i arbeidet for økt åpenhet som kan forebygge korrupsjon her hjemme og internasjonalt. Strategien til TI Norge er å knytte allianser med aktører som kjenner utfordringene og har ressurser og virkemidler til å gjøre noe med problemene. TI Norge kan ikke alene utrette store resultater i det korrupsjonsforebyggende arbeidet. Men i samarbeid med bedrifter, organisasjoner og offentlige virksomheter bidrar TI Norge til at mange engasjerer seg. Mediebildet gir jevnlig påminnelser om at korrupsjon også skjer her i landet, både innenfor offentlig og privat virksomhet. Bevisstheten om risiko øker og motivasjonen for å drive antikorrupsjon stimuleres ved at TI Norge bidrar med kunnskap, verktøy og læringsarenaer.

Generalsekretær Guro Slettemark under høringen i Stortingets finanskomite 14. juni 2016 om land-for-land-rapportering (Foto: Stortinget)

Strategiske partnere

Viktige resultater i 2016 er oppnådd i samarbeid med en rekke strategiske partnere.

TI Norge rundet av et treårig prosjekt om antikorrupsjon i humanitære operasjoner, gjennomført på vegne av den internasjonale TI-bevegelsen og i nært samarbeid med Det internasjonale

forbundet av Røde Kors- og Røde Halvmåneforeninger (IFRC). Prosjektet har resultert i en rekke læringsverktøy på mange språk, som nå brukes aktivt av en rekke internasjonale humanitære organisasjoner. Prosjektet har vært finansiert av Utenriksdepartementet.

I samarbeid med NHO har TI utviklet et nytt verktøy som kan brukes til opplæring og trening i bedrifter, organisasjoner og i utdanningssystemet – en samling virkelighetsnære dilemmaer. Den årlige Antikorrupsjonskonferansen ble gjennomført i samarbeid med advokatfirmaet Selmer, konsultentselskapet PWC og Økokrim. Den samlet et stort antall fremstående eksperter fra inn- og utland som innledere til en godt besøkt todagers konferanse der de mest aktuelle spørsmålene i nasjonalt og internasjonalt antikorrupsjonsarbeid ble opplyst og diskutert.

I samarbeid med KS og Kommunal- og moderniseringsdepartementet arrangerte TI en stor konferanse om etikk og antikorrupsjon i kommunesektoren med bred deltakelse. I samarbeid med KS har TI Norge fått trukket en rekke kommuner og fylkeskommuner inn i etikk- og antikorrupsjonsarbeidet.

Gjennom samarbeid med en rekke andre NGO-er har TI gjort felles innsats i arbeidet overfor nasjonale myndigheter for å fremme kravene om økt åpenhet om eierskap i selskaper og land-for-land rapportering.

En rekke større og mindre arrangementer er gjennomført i løpet av året, for å formidle kunnskap, verktøy, diskutere åpenhet og konkrete antikorrupsjonsaktiviteter innenfor vidt forskjellige samfunnsområder, alt fra idrett til finansnæring, lobbyvirksomhet og lokalsamfunnsutvikling.

Stor medieinteresse

TI Norge inviteres til å delta i en rekke offentlige sammenhenger, som kommentator til aktuelle saker i mediene, foredragsholdere til møter, seminarer og konferanser og opplever å bli anerkjent som en seriøs deltaker i samfunnsdebatten og bidragsyter til kunnskapsutviklingen.

Panama-papers utløste en omfattende mediedekning og en rekke opptredener fra TI Norge i radio, TV og intervjuer i riksdekkende dagspresse og en gjestartikkel i månedsavisen Ny Tid. Det samme skjedde i forbindelse med FIFA-kongressen i februar, som fant sted få dager etter at TI offentliggjorde sin *Global Corruption Report Sport*, med oppslag i dagspresse og intervjuer i TV-nyhetene. Nrk Ytring tok inn kronikken «*Kan FIFA stoppe korrupsjonen?*» fra TI Norge.

TI Norge har skrevet kronikker og gitt intervjuer til fagpresse, tidsskrifter og lokalpresse i forbindelse med aktuelle saker. Gjennom medieopptreden forsøker TI å fremheve de prinsipielle sidene ved sakene, med vekt på å skape bevissthet om korrupsjonsrisiko og formidle kunnskap om korrupsjonens konsekvenser og konkrete råd om korrupsjonsforbyggende arbeid.

Alvorlige saker

En rekke saker og avsløringer minner oss på at arbeidet trengs og må føres videre. Det siste året har det vært stor oppmerksomhet om blant annet korrupsjonssaken innenfor plan- og byggesak i Drammen og Statoils bidrag til et forskningssenter i regi av det statlige oljeselskapet i Angola, to av flere saker som minner oss om at muligheten for misbruk av posisjon lett kan oppstå og at risikoen for å bli involvert i korrupsjonslignende forhold er tilstede.

Den store etterforskningen «Lava Jato» i Brasil, i tilknytning til det statlige oljeselskapet Petrobras, har vist hvor dyptgripende og undergravende korrupsjonen kan være. Samtidig er det også et lyspunkt at etterforskningen ser ut til å vinne frem og at de ansvarlige kan stilles til ansvar.

Prioriterte områder

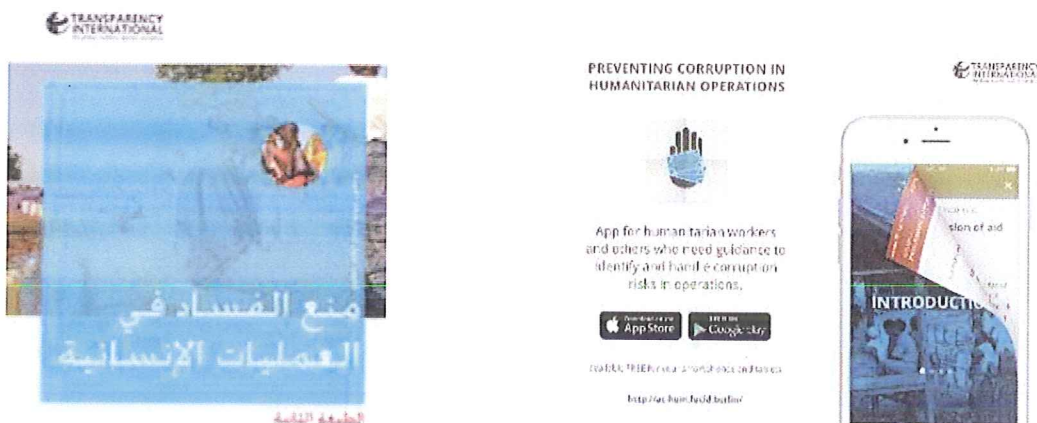
Antikorrupsjon i humanitær bistand (UD-prosjektet)

Årets Corruption Perception Index fra Transparency International viser at sårbare stater preget av krig, krise og konflikt, har omfattende problemer med korrupsjon og vi vet at skadevirkningene er størst for sivilbefolkningen i disse landene.

Samtlige fokusland for norsk bistand befinner seg i nederste halvdel av denne indeksen. Afghanistan som ligger på 169 plass (av 176) er samtidig det landet som har mottatt mest bistand fra Norge de siste årene, med vel 8 milliarder kroner fra 2001 til 2014. Godal-utvalgets rapport (NOU 2016:8) om Norges innsats i Afghanistan var svært kritisk og viste blant annet at kombinasjonen av store pengestrømmer, svake institusjoner og et betydelig tidspres bidro til framveksten av omfattende korrupsjon.

Volumet på korrupsjon i internasjonal bistand er omfattende, selv om den kan være vanskelig å måle eksakt. FN har anslått at 30% av bistanden forsvinner i korrupsjon.

Målet for TI Norges prosjekt «Building capacity to address corruption risks in humanitarian operations» er å bidra til bedre kvalitet og effektivitet av humanitær bistand ved å redusere korrupsjonen. Hjelpeorganisasjonene kan gjøre mye for å unngå dette problemet gjennom kunnskap om korrupsjonsrisiki, forebygging og respons. Trening og opplæring av ansatte på alle nivåer og partnere er derfor sentralt.

Verktøy fra prosjektet Antikorrupsjon i humanitære operasjoner: Arabisk versjon av antikorrupsjonsboken (tv) og appen

Fase I av prosjektet resulterte blant annet i et e-læringsprogram for ansatte i humanitære organisasjoner, en antikorrupsjonshåndbok med fokus på forebygging og respons og en manual for antikorrupsjonstrening. Prosjektet fortsatte med en videreutvikling av antikorrupsjonsverktøy og utrulling av disse i fase II av prosjektet (juli 2015-februar 2017).

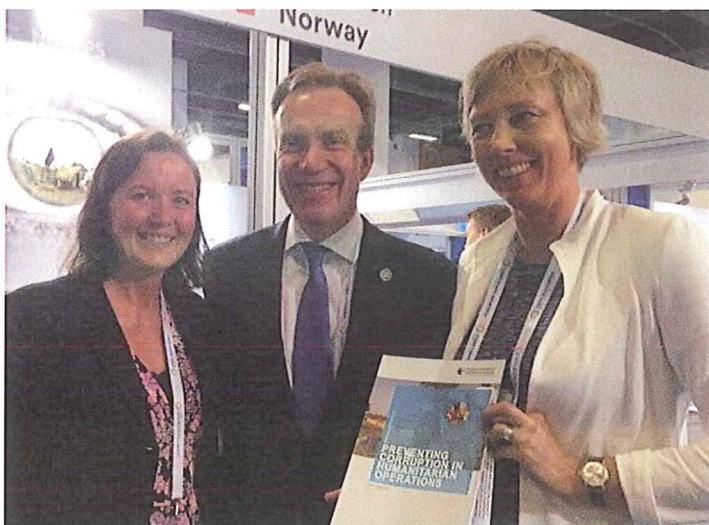
2016 var preget av høy aktivitet med oversettelse av e-læringsprogram og håndbok fra engelsk til arabisk, fransk og spansk, og promotering av de nye verktøyene på diverse workshops og konferanser (se vedlegg). Det ble også lansert en app som kan lastes ned gratis fra appstore, og tilbakemeldingene har vært gode; "Must have for every humanitarian worker" (Brendan McDonald, Crisis Manager and Communicator, United Nations OCHA).

Ved prosjektperiodens slutt, var mer enn 5700 personer registrert på e-læringskurset, fordelt på fem globale læringsplattformer (se diagram for regional fordeling).

En viktig konferanse for dette arbeidet var World Humanitarian Summit i Istanbul (6000 deltakere) hvor TI Norge var medarrangør av en workshop/side event om åpenhet i finansiering av humanitær bistand. TI Norge hadde også en utstilling sammen med medlemmer av nettverket NOREPS - The Norwegian Emergency Preparedness System. Andre store konferanser hvor TI Norge deltok i paneldebatter var på Aid & International Development Forum (AIDF) i Addis Abeba og i Bangkok.

Sammen med IFRC og PwC Sveits, var TI Norge medarrangør for en antikorrupsjonskonferanse i Geneve, som også markerte avslutningen av prosjektet (se konferanser).

Utenriksminister Børge Brende flankert av Gro Skaaren-Fystro (tv) og Anne-Signe Hørstad fra TI Norge under World Humanitarian Summit i Istanbul (Foto: TI Norge)

Prosjektet utgjorde ett og et halvt årsverk for TI Norge, med prosjektleder Gro Skaaren-Fystro (50%) og prosjektkoordinator Anne Signe Hørstad (100%)

Antikorrupsjon i kommunesektoren

Det er behov for et kontinuerlig og langsiktig arbeid for å bidra til at en større del av kommunene og fylkeskommunene engasjerer seg i antikorrupsjonsarbeid. De gode erfaringene med nettverksarbeid og kunnskapsutvikling gjennom kommuneprosjektet (2011-2014) er videreført i form av et fortsatt samarbeid med KS og kommuner. TI Norge søker å motivere kommuner og fylkeskommuner til å bruke TI og KS' håndbok «Beskytt kommunen!» i antikorrupsjonsarbeidet.

I løpet av året er det holdt en rekke innlegg på kurs og seminarer for folkevalgte, ledere og ansatte i enkeltkommuner og på større fagsamlinger med mange kommuner representert. Kontrollutvalgene med sekretariater engasjerer seg i økende grad i temaet. Øvrige temaer som har stått på dagsordenen har vært eierstyring av selskaper, bygg- og eiendomsforvaltning, plan- og byggesak, innkjøp og økonomiforvaltning. Kommunesektorens etikuttvalg har arrangert seminarer om kommunale risikoprosesser og gitt anbefalinger.

Til sammen er 57 kommuner og fem fylkeskommuner medlemmer i TI Norge, og medlemskommunene dekker over halvparten av landets befolkning. Erfaringsutveksling, kunnskapsutvikling og -deling i samarbeid med medlemskommunene er sentralt i TIs engasjement overfor kommunesektoren, og vi ser gjerne at enda flere kommuner slutter seg til TI Norges arbeid.

Studenter og utdanningssektoren – korrupsjon på timeplanen

TI Norge søker å prege yngre menneskers holdninger til korrupsjon og motivere for deltakelse i antikorrupsjonsarbeid. Dette gjøres ved å samarbeide med utdanningsmyndigheter og utdanningsinstitusjoner (videregående, universitet og høyskoler) om å integrere antikorrupsjon i fagkretsene.

Gjennom et forprosjekt i 2015 ble det dokumentert at korrupsjon er et tema som tas opp i undervisning innenfor en rekke fag ved høyskoler- og universiteter, men at det er få egne kurs om temaet. Videre bekreftet flere utdanningsinstitusjoner at det er interesse for å bringe inn korrupsjon som tema i undervisning ved flere kurs og flere steder, samtidig som det ble uttrykt behov for kunnskap om hvordan det skal gjøres. Ansatte ved utdanningsinstitusjonene så primært behov for en læringsarena for opplæring og fagutvikling, der både fagkunnskap og erfaringer med læringsmetoder og pedagogiske opplegg kunne utveksles.

I mars 2016 innvilget Finansmarkedsfondet støtte til fase to av prosjektet «Korrupsjon på timeplanen». Formålet er å konkretisere det faglige innholdet i forelesninger og kurs som tar for seg korrupsjon, slik at studenter ved norske høyskoler og universiteter i løpet av studieforløpet lærer om korrupsjon, oppøver sterkere bevissthet om korrupsjonsrisiko og blir kjent med sentrale elementer i korrupsjonsforebyggende tenkning og arbeid.

En fagkomite ble etablert i mai med lærekrefter ved NHH, NTNU, NMBU og to studenter. Et dagsseminar ble arrangert på Litteraturhuset i Oslo 28. september, med deltakelse fra studenter og lærekrefter ved universiteter og høyskoler. Med utgangspunkt i innledninger fra eksperter og representanter fra næringsliv og studenter, ble aktuell kunnskap om korrupsjon presentert og erfaringer med læringsprogrammer innenfor temaet formidlet. En dilemmasamling med veileder som er utviklet i samarbeid med NHO, har vært en del av dette prosjektet og er også tenkt brukt som verktøy i undervisning og på studentarrangementer.

Basert på erfaringer som høstes ved ulike læreinstitusjoner, skal det gjennomføres et evalueringsseminar som sammenfatter gode ideer for å introdusere korrupsjon på timeplanen innenfor flere fagdisipliner og ved flere læresteder når prosjektet avsluttes i 2017.

TI Norge har i løpet av 2016 holdt en rekke gjesteforelesninger på høyere læresteder og ved studentarrangementer. Vi merker en økende interesse for å skrive masteroppgaver som tar for seg korrupsjon blant studenter innenfor flere fagdisipliner. Jevnlig publiseres masteroppgaver sammen med intervju av studentene på TI Norges nettsider.

Internasjonalt samarbeid

AMM og IACC i Panama fra 29. november til 4. desember

Annual Membership Meeting (AMM) er TI-bevegelsens årsmøte og øverste organ. Annethvert år arrangeres AMM i tilknytning til den store IACC-konferansen (International Anti-Corruption Conference).

AMM var preget av TI-sekretariatets reorganiseringsprosess som startet i 2016. Bakgrunnen for reorganiseringen var en svært kritisk evalueringsrapport i 2015 som påpekte behovet for bedre styring av det internasjonale sekretariat i Berlin, som har vokst for mye og for raskt.

Følgende nye medlemmer ble valgt inn i TI sitt internasjonale styre: Boris Divjak (Bosnia) og Natalia Soebago (Indonesia) (gjenvolgt). Chong San Lee (Malaysia) gikk ut av styret.

Karen Hussman (Tyskland) ble valgt inn i TIs Membership Accreditation Committee.

IACC samlet mer enn 1600 deltakere under slagordet «With one common call: the time for Justice, Equity, Security, and Trust is now». Konferanseprogrammet var omfattende, og mye av tematikken var viet undersøkende journalistikk med presentasjoner og diskusjoner av Panama-dokumentene og deres betydning for arbeidet mot skatteparadis og for åpenhet om reelt eierskap. I tillegg var det stor interesse for presidentskiftet i USA og dets betydning for arbeidet mot korrupsjon. Andre sentrale tema for konferansen var FNs bærekraftsmål hvor også arbeidet mot korrupsjon er inkludert som selvstendig og tverrgående mål, trafficking og sikkerhet. I tillegg til plenums møter og seminarer ble det vist mange gode dokumentarfilmer, blant annet "The Borneo Case" som vises på norske kinoer våren 2017.

Vinneren av TIs Integrity Award var Operasjon Lavo Jato (Operasjon bilvask) fra Brasil for etterforskningen av oljeselskapet Petrobras og det politiske partiet PMDB. Enorme beløp skal ha blitt betalt i bestiklinger til ledende personer i Petrobras og store beløp sluset videre til partiet PMDB.

Prosjektsamarbeid med TI Romania

TI Romania fikk EØS-midler til et prosjekt om antikorrupsjon i privat sektor, med TI Norge som norsk partner. TI Romania var interessert i TI Norges aktiviteter for åpenhet og antikorrupsjon i næringslivet som innspill til deres eget arbeid i Romania. Prosjektet ble avsluttet med konferansen «Integrity for Prosperity Summit» i București, på den internasjonale antikorrupsjonsdagen 9. desember med lansering av en undersøkelse av bedrifter i Romania. TI Norge deltok på konferansen med en presentasjon av foreningens undersøkelser og antikorrupsjonsverktøy

Prosjektsamarbeid med TI Slovakia

TI Slovakia fikk støtte over EØS-midlene til et prosjekt om åpenhet i kommunesektoren og om åpenhet om reelt eierskap i selskaper, med TI Norge som partner. To representanter for TI Slovakia var på studietur i Oslo 25-27 april og gjennomførte møter med en rekke instanser for å sette seg inn i de norske erfaringene med arbeidet for økt åpenhet. TI Norge utarbeidet i den forbindelse et notat som oppsummerte det norske reformarbeidet med sikte på åpenhet om reelt eierskap. TI Slovakia presenterte sitt arbeid med en regelmessig åpenhetsindeks for slovakiske kommuner og regioner på møte med KS og Kommunal- og moderniseringsdepartementet.

TI Slovakia på studiebesøk i Oslo, april 2016. Direktør Gabriel Šípoš (tv) og prosjekt koordinatør Michal Piško i samtale med Tor Dølvik og Guro Slettemark fra TI Norge.

Konferanser og seminarer

Preventing Fraud and Corruption in International and Not-For-Profit Organizations, Genève

Sammen med International Federation of the Red Cross and Red Crescent Societies (IFRC) og PwC Sveits, arrangerte TI Norge en heldags antikorrupsjonskonferanse i Genève. Konferansen samlet mer enn 100 deltakere fra et tredvetalls humanitære organisasjoner, og konferansen ble også streamet til IFRC sitt globale nettverk av Røde Kors og Røde Halvmåne-foreninger. Konferansen ble åpnet av Chief of Staff, Jagan Chapagain (IFRC).

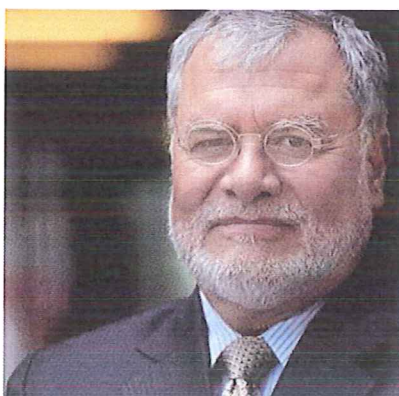
Konferansen fokuserte på betydningen av forebyggende arbeid og kontroll med den humanitære bistanden for å bekjempe korrupsjon og misligheter. Viktige stikkord i denne sammenheng er åpenhet i pengestrømmer og saksbehandling, systemer for due diligence, informasjonsinnhenting og analyse, dialog med bistandsmottakerne, spesielle utfordringer knyttet til innkjøp og system for varsling.

Konferansen markerte avslutningen på et produktivt prosjektsamarbeid mellom IFRC og TI Norge hvor de viktigste resultatene ble presentert. Den nye appen «Preventing Corruption in Humanitarian Operations» som kan lastes ned gratis på App Store, ble lansert på konferansen.

Antikorrupsjonskonferansen 2016

Sammen med Advokatfirmaet Selmer, Økokrim og PwC, var TI Norge for fjerde gang med på å arrangere en to dagers antikorrupsjonskonferanse i juni. Konferansen ble åpnet av statssekretær i UD – Tore Hattrem.

Konferansens dag 1 tok for seg nasjonale problemstillinger herunder nasjonal antikorrupsjonsutvikling med fokus på aktuelle saker og regulatorisk utvikling fra det siste året. En egen bolk handlet om ny hvitvaskingslov og nye anskaffelsesregler og disse lovenes betydning for bekjempelse av korrupsjon. Nytt av året var «Debatten» der politikere, næringsliv og sivilsamfunn ble utfordret på de vanskelighetene man står overfor med en politisk forutsetning om nulltoleranse for korrupsjon versus den faktiske risikoen for bestikkelser når man driver virksomhet i korrupsjonsutsatte markeder. Debatten ble ledet av NRKs programleder Ole Torp. I tillegg ble korrupsjonssaken i Drammen kommune belyst av byutviklingsdirektøren i Drammen kommune. Dag 1 ble avsluttet med en grundig fremstilling av Petrobras-skandalen i Brasil og dens virkning for det brasilianske samfunnet. Statsadvokat Carlos Bruno Ferreira da Silva holdt innlegget, og han gav også et intervju til Aftenposten.

TIs internasjonale styreleder José Ugaz intervjuet i Kapital i forbindelse med Antikorrupsjonskonferansen i Oslo i juni 2016 (Foto: Vidar Ruud, NTB/Scanpix)

Konferansens dag 2 var forbeholdt internasjonal utvikling og ble åpnet av TIs internasjonale styreleder José Ugaz. Ugaz holdt et meget interessant innlegg om den internasjonale storkorrupsjonens omfang, og hvilke forebyggende tiltak som kan settes inn for at den skal ha reell forebyggende effekt. Øvrige temaer var blant annet om EUs innsats i kampen mot korrupsjon, avdekking og etterforskning av internasjonal korrupsjon (representanter fra FBI) og et innlegg fra direktør i den Afrikanske Utviklingsbanken Anne Bossman.

Årets konferanse hadde et rekordstort antall deltagere, og deres tilbakemeldinger var svært positive. De ønsker den faglige oppdateringen velkommen, men er også glade for at konferansen kan fungere som en arena som kombinerer det faglige med det sosiale. Mange som jobber med disse problemstillingene rundt om i ulike virksomheter, er ofte den eneste, eller en av få, med dette ansvaret. Å knytte kontakter og å utveksle erfaringer, er viktig for dem i det daglige arbeidet.

Konferansen fikk også i år svært god mediedekning – med et større portrettintervju med TIs internasjonale styreleder José Ugaz i Kapital, et intervju med den brasilianske statsadvokaten Ferreira da Silva i Aftenposten i tillegg til dekning i TV2.

Heldags workshop – Dilemmatrening og utvikling av Dilemmasamling

Dilemmatrening er noe av det viktigste som virksomheter kan gjøre for å stå rustet til å avverge, avdekke og håndtere korrupsjonsutfordringer.

TI Norge har i lengre tid ønsket å utgi en samling dilemmaer for å bistå norske bedrifter, universiteter og høyskoler og andre virksomheter i antikorrupsjonsarbeidet. Med økonomisk støtte fra Finansmarkedsfondet og NHO ble dette arbeidet muliggjort og startet opp i 2016. Sammen med NHO og Innovasjon Norge arrangerte TI Norge en workshop i september 2016 med det formål å utvikle en slik dilemmasamling. Representanter for mange ulike virksomheter og bransjer deltok, og dilemmaer som berørte en rekke korrupsjonsutfordringer ble presentert og diskutert. Disse dilemmaene, samt andre som TI Norge har mottatt og noen som TI Norge har utviklet selv, utgjør grunnlaget for samlingen som ble lansert den 31. mars 2017. Den er resultatet av en omfattende prosess med bl.a. videreutvikling, anonymisering, kommentarutveksling og kvalitetssikring. TI Norges dilemmasamling er nært knyttet til TI Norges håndbok i antikorrupsjon for norsk næringsliv, «Beskytt din virksomhet!», som først ble utgitt i 2009. Da det stadig skjer en utvikling på antikorrupsjonsområdet – ikke minst ny lovgivning og rettspraksis – ble håndboken oppdatert i 2014. En ny oppdatering er gjort i 2017.

Mange norske virksomheter deltok på work-shop i september 2016 for å bidra til å utvikle dilemmaer til TIs nye verktøy – dilemmasamlingen

Etikkonferansen 2016

Etikkonferansen ble arrangert 13. april i samarbeid med KS og Kommunal- og moderniseringsdepartementet. Konferansen samlet over 150 deltakere fra kommunesektoren, med åpningstale av statsråden.

Temaet for konferansen var betydningen av åpenhet og kontroll for innbyggernes tillit til kommunene. En åpen kommune skal legge til rette for varsling og ytringsfrihet nedenfra, og sikre en godt fungerende egenkontroll ovenfra. Hva hindrer kommunene i å få til dette? Gjennom innlegg og debatter, fra praktikere og eksperter ble det pekt på utfordringer, muligheter og gode erfaringer i arbeidet med å sikre tillit og å forebygge korrupsjon – gjennom åpenhet og kontroll.

Medlemsrekruttering, økonomi og administrativt, oppnevnelser

Medlemsrekruttering

TI Norge også i 2016 hatt en liten økning i medlemsmassen. Ti nye virksomheter sluttet seg til TI Norges arbeid i løpet av året;

- Wilhelm Wilhelmsen Holding
- Lillehammer kommune
- Arendal kommune
- Hurum kommune
- Asplan Viak
- Svelvik kommune
- Buskerud fylkeskommune
- Avinor
- Fjell kommune
- Kvinesdal kommune

Virksomhetsmedlemmene er fordelt slik: 10 børsnoterte selskaper, 11 andre private selskaper, 10 offentlig eide selskaper og virksomheter, 6 ideelle organisasjoner, 13 interesseorganisasjoner/særlovselskaper og 62 kommuner/fylkeskommuner. I 2016 utgjorde samlede medlemsinntekter kr 3,6 mill. og fordelte seg som følger på de ulike kategoriene:

Private selskaper	47 %
Offentlig eide selskaper og virksomheter	12 %
Interesseorganisasjoner og ideelle organisasjoner	4 %
Kommuner og fylkeskommuner	36 %
Privatpersoner	1 %
Sum	100 %

En rekke av medlemmene benytter tilbudene fra TI Norge aktivt, og arbeidet med å rekruttere flere medlemmer vil fortsette.

Ved årets slutt hadde TI Norge omkring 113 virksomhetsmedlemmer.

Økonomi og administrativt

Fortsatt drift legges til grunn for utarbeidelsen av årsregnskapet. Foreningens økonomiske stilling er tilfredsstillende, og årets resultat viser et overskudd på kr 292.385,-. TI Norge forventer en positiv utvikling i 2017 ved rekruttering av flere nye medlemmer og støtte fra norsk næringsliv og offentlig sektor.

TI Norge mottok også i 2016 ekstra støtte fra selskapene Statoil, Hydro og Telenor. I tillegg mottok TI Norge prosjektmidler fra Utenriksdepartementet og Finansmarkedsfondet og et tilskudd fra Kommunal- og moderniseringsdepartementet.

Styret møttes fire ganger i 2016. Det ble avholdt årsmøte, der blant annet direktør i Unibuss, Øystein Svensen holdt foredrag. Styret bestod av styreleder og syv medlemmer, herunder 3 menn og 5 kvinner. Ved årsmøtet den 10. mai ble ny styreleder og to nye medlemmer valgt inn i styret; Hans Petter Graver (styreleder), Jon Vea og Tore Olaf Rimmereid (medlemmer)

Sekretariatet hadde gjennom hele året fire ansatte - generalsekretær Guro Slettemark, spesialrådgiverne Gro Skaaren-Fystro og Tor Dølvik i fast stilling og prosjektkoordinator for prosjektet Antikorrupsjon i humanitær bistand Anne-Signe Hørstad (september 2013 til og med februar 2017).

Oppnevnelser

Polyteknisk Forening oppnevnte spesialrådgiver Gro Skaaren-Fystro som styremedlem i PF bærekraft. Gruppestyret har fokus på FNs bærekraftsmål og bedriftenes samfunnsansvar. Norge har forpliktet seg til iverksetting av bærekraftsmålene, og norske bedrifter står overfor utfordringen med å operasjonalisere disse målene innenfor sin virksomhet.

Styret i Norges fotballforbund (NFF) oppnevnte i mai 2016 spesialrådgiver Tor Dølvik som medlem av forbundets etiske komité. Komiteen tar på fritt grunnlag opp aktuelle etiske utfordringer innenfor fotballen nasjonalt og internasjonalt, med anbefalinger overfor forbundsstyret i NFF. Korrupsjonsspørsmålet har vært særlig aktuelt i forbindelse med FIFA-skandalen, fotball-VM i Qatar og Russland og kampfiksingssakene.

Spesialrådgiver Tor Dølvik er medlem av Kommunesektorens etikkutvalg. Utvalget skal på uavhengig grunnlag ta opp temaer og sette spørsmål på dagsorden, vedrørende etikk og antikorrupsjon i kommunesektoren. Utvalget ledes av tidligere fylkesmann i Rogaland, Tora Aasland. Utvalget har levert anbefalinger om kommuners håndtering av lobbyvirksomhet, praktisering av åpenhet, risikoanalyser i antikorrupsjonsarbeid og varslingsproblematikk. Utvalget har også tatt initiativ til et FOU-prosjekt om etikk og antikorrupsjon i kommunesektoren.

Generalsekretær Guro Slettemark er medlem i Etikkrådet Statens Pensjonsfond Utland. Etikkrådet gir råd til Norges Bank om observasjon og utelukkelse av selskaper fra Statens pensjonsfond utland. Rådet skal vurdere om investeringer i enkelte selskaper er i strid med Statens Pensjonsfond Utland sine etiske retningslinjer, herunder om selskaper som medvirker til eller selv er ansvarlig for grov korrupsjon. Rådet vurderer både aktiv og passiv korrupsjon, og sentralt i Rådets arbeid er å undersøke selskapenes antikorrupsjonsprogram og dets egnethet for å oppdage, forhindre og reagere på brudd på interne retningslinjer og eksterne lover og regler. Etikkrådet ledes av Johan H. Andresen, investor og eier av Ferd.

Fremtidsutsikter

Den økende oppmerksomheten om korrupsjon som fenomen og betydningen av antikorrupsjonsarbeidet i Norge og i verden, forsterker behovet for TI Norge. Organisasjonen har en jevnt økende medlemsmasse som etterspør organisasjonens kunnskap. Samtidig viser en rekke store korrupsjonssaker at også rollen som uavhengig kommentator, debattant og korrektiv i offentligheten er etterspurt. TI Norges kunnskap og innsats på antikorrupsjonsfeltet er nødvendig og de organisatoriske forutsetningene ligger godt til rette for et intensivt engasjement der flere aktører i Norge trekkes med i et virksomt antikorrupsjonsarbeid i årene som kommer.

Annet

Foreningen forurensrer ikke det ytre miljø. Arbeidsmiljøet på arbeidsplassen er godt.

Oslo, 19. april 2017

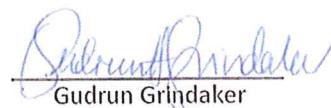
Styret for Transparency International Norge

Hans Petter Graver
styreleder

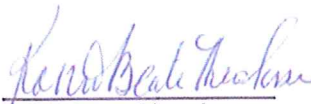
Elise Tøggås
styremedlem

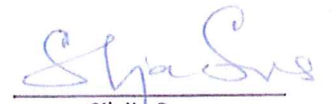
Gudrun Grindaker
styremedlem

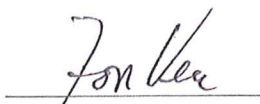
Tina Søreide
styremedlem

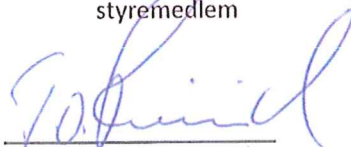
Karin Beate Theodorsen
styremedlem

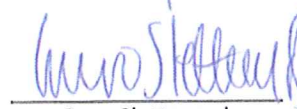
Silvija Seres
styremedlem

Jon Vea
styremedlem

Tore Olaf Rimmereid
styremedlem

Guro Slettemark
generalsekretær

Vedlegg: Oversikt over foredrag og innlegg 2016

Sekretariatet har medvirket i hele 85 arrangementer med følgende foredrag og innlegg i 2016:
(GS= Guro Slettebakk, GSF= Gro Skaaren-Fystro, TD=Tor Dølvik, ASH=Anne Signe Hørstad)

- 15.01 NorSIS – Security Divas samling på Gjøvik, GS
- 22.01 Høgskolen i Sørøst-Norge, forelesning på masterkurs, TD
- 28.01 Frokostseminar NOREPS/Innovasjon Norge, GSF og ASH
- 02.02 AIDF Africa Summit, Addis Ababa, ASH
- 09.02 KA – Arbeidsgiverforening for kirkelige virksomheter, foredrag TD
- 09.02 Forskningsinstituttens Fellesarena, Forskningsetisk utvalg GSF
- 18.02 NTNU, Statsvitenskap, Trondheim, GSF
- 23.02 Transparency International Tsjekkia, Praha, GSF
- 24.02 Folkevalgtopplæring, bystyret i Haugesund kommune, TD
- 25.02 CERAH, Universite de Geneve, GSF og ASH
- 02.03 Korrupsjonsseminar for kommuner, Grimstad, TD
- 07.03 Eierforum for selskaper, Akershus fylkeskommune, TD
- 08.03 Idretten på økonomisk doping, seminar med TJN, NTNU m.fl, TD
- 10.03 Foredrag for ingeniørstudenter ved NTNU, Studentportalen, TD
- 17.03 Seminar med ordførere og rådmenn i Møre og Romsdal, Etikktutvalget, TD
- 04.04 NHH, Global Economic Perspectives, Bergen, GSF
- 06.04 «Young Generation will Change Ukraine», GSF
- 06.04 BI forelesning, Oslo, GS
- 08.04 Besøk av rumensk NGO/tenketank Expert Forum, GS og TD
- 12.04 Boklansering Universitetsforlaget, fagbok om makt i arbeidslivet, kommentar, TD
- 13.04 Etiktkonferansen, Oslo, GS
- 14.04 Dagsseminar med virksomhetsledere i Ålesund kommune TD
- 20.04 Folkehøgskolen Nord-Norge, GSF
- 21.04 Bærums Verk Rotary. TD
- 22.04 Universitetet i Bergen, SAMPOL, granskingskurs i korrupsjon, GSF
- 25.04-27.04 Besøk fra TI Slovakia, med møter hos diverse norske instanser. TD og GS.
- 26.04 TI Tsjekkia, delegasjon av universitetsstudenter, GSF
- 03.05 Norsk Informasjonssikkerhetsforum, medlemsmøte, Bergen, GSF
- 12.05 Kirkens Nødhjelp foredrag i serien «Lønsj med mening», ASH og GSF
- 18.05 TI Tyskland, seminar om FN's bærekraftsmål, Berlin, GSF
- 20.05 Multiconsult, frokostmøte for medarbeidere og kunder. TD
- 24.05 BI, foredrag for delegasjon fra Litauen. TD.
- 26.05 Innsamlingskontrollen «Confidence and Trust Conference», GSF
- 26.05 Nesodden kommune – fair trade og antikorrupsjon. TD.
- 30.05 Universitetet i Tromsø, Ethiske veivalg ved UiTs industrisamarbeid, GS
- 30.05 Buskerud, Telemark og Vestfold kommunerevisjon. TD
- 02.06 Frokostseminar Litteraturhuset; ny giv for antikorrupsjon i bistanden, GSF
- 02.06 PublishWhatYouPay Norge: Hva er veien videre med EITI i Norge? GS
- 03.06 Ukrainsk delegasjon, Norge og erfaringer med EITI, GS
- 06.06 UD, NHO, Yara, ForUM: Delivering on the SDGs, GS
- 07.06 DNB: TI og arbeidet mot korrupsjon, GS
- 09.06 og 10.06 Antikorrupsjonskonferansen 2016, GS og TD
- 16.06 Visma, Anti-korrupsjonskoordinator opplæring, GSF
- 16.06 Delegasjon fra Sør-Korea, politikere fra Gangnam, GSF

16.06 Hordaland fylkeskommune, foredrag for delegasjon fra kommuner i Litauen. TD

17.06 Drammen kommune, rådmannens ledergruppe TD

21.06 AIDF Asia Summit, «Humanitarian logistics – addressing corruption», ASH

15.08 Arendalsuka, TI N og Telenor «Åpenhet på alvor – krevende markeder», GSF

20.08 Arendalsuka, Aftenposten: Panama Papers – konsekvenser? GS

29.08 Kommunesektorens etikkutvalg. TD

30.08 Offshore North Sea, Oljemessen: Why should companies combat corruption? GS

05.09 Vestfold kontrollutvalgssekretariat, foredrag for styret. TD

06.09 Sør Koreansk delegasjon, GS

07.09 Lier kommune, ledersamling. TD

07.09 Pensjonistakademiet Campus Ås. Korrupsjon i dagens Norge. TD.

08.09 Ski kommune, avdeling fellestjenester og innkjøp. TD

09.09 Høyres kommunalkonferanse, GS

14.09 Åmot kommune i Hedmark. Folkevalgtopplæring. TD

16.09 TI Norge, NHO og Innovasjon Norge, Dilemmatrening med TI N medlemmer m.fl, GS og TD

22.09 NTNU Korrupsjon på timeplanen, forelesning og seminar for studenter, GS og TD

27.09 NGO Anti-Corruption Group, Kirkens Nødhjelp, GSF

28.09 Korrupsjon på timeplanen – dagsseminar på Litteraturhuset i Oslo, TD og GS

29.09 Kommunalbanken – en rolle i antikorrupsjonsarbeidet, GS

29.09 Global Learning Forum, LINGOs, Seattle, ASH

30.09 Borgarting lagmannsrett, GS

05.10 NHH v. Tina Søreide, Rundebordskonferanse “Stortinget kjenner bare statsråden – eller? Åpenhet og kontroll i og av staten», GS

06.10 Skatteetaten, Antikorrupsjonsprosjekt, GSF

12.10 Kvinesdal kommune, foredrag for kommunestyret, TD

13.10 Kommunal- og moderniseringsdepartementet, GS

14.10 Velferdsetaten i Oslo kommune, foredrag på avdelingsseminar, TD

18:10 Fagnettverk for byggesaksbehandlere i Akershus og Buskerud, TD

21.10 LO, Internasjonalt utvalg, GS

27.10 Rogaland fylkeskommune, avdelingsseminar i bygg- og eiendomsavdelingen, TD

27.10 Oslo Rotary, GS

28.10 PTI, pakistanere i norsk diaspora, Litteraturhuset, GSF

01.11 C5 Anti-Corruption Conference, Oslo, «Why should companies combat corruption?» GS

09.11 Høgskulen i Sogn og Fjordane, forelesning for økonomistudenter, TD

23.11 Ledersamling i Eidsiva Energi – dilemmatrening, Hamar og Lillehammer, GSF

23.11 Konferanse for kontrollutvalg i Telemark og Agder, Kristiansand, TD

24.11 Norges Kommunerevisorforbund, konferanse om selskapskontroll, Gardermoen,TD

28.11 Transparency International Annual Meeting, Global Programmes, Panama, GSF

01.12 Seminar for plan- og byggesaksbehandlere i Asker kommune, TD

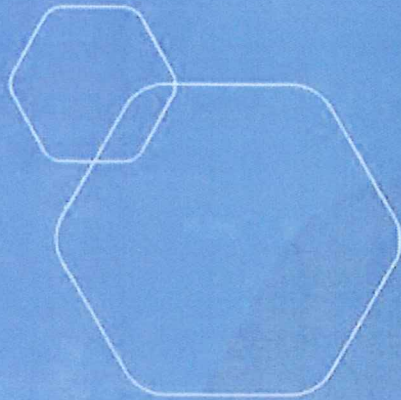
05.12 Fagforbundet i Akershus, fagdag for ansatte hos skatteoppkreveren, TD

09.12 Anti-Corruption Day – Integrity for Prosperity Summit, București, GSF

13.12 Gresk delegasjon av sivilsamfunnsorganisasjoner, Oslo, GSF

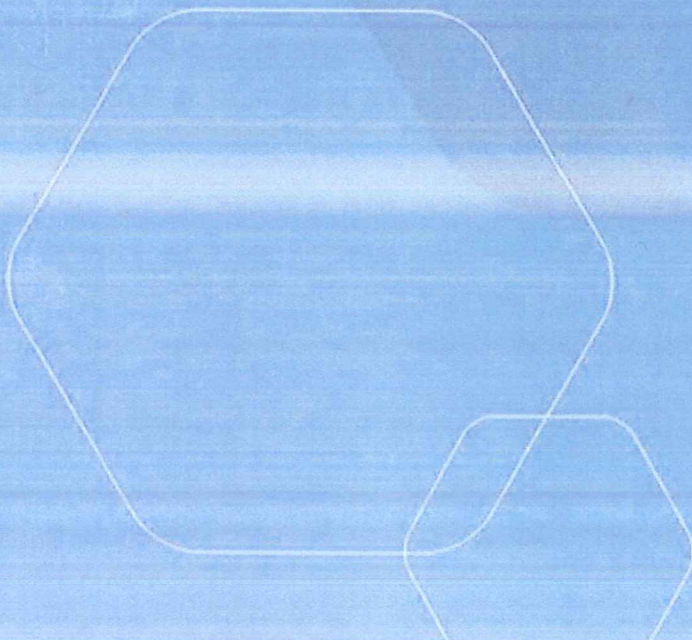
19.12 Økonomi- og regnskapssjefer i kommunene i Sør-Trøndelag, Trondheim, TD

Årsregnskap 2016
Transparency International Norge

Resultatregnskap
Balanse
Noter til regnskapet

Org.nr.: 981 958 659

RESULTATREGNSKAP

TRANSPARENCY INTERNATIONAL NORGE

Driftsinntekter og driftskostnader	Note	2016	2015
Medlemskontingent		3 612 300	3 327 900
Annen driftsinntekt	3	2 505 522	2 485 145
Sum driftsinntekter	1	6 117 822	5 813 045
Fremmedytelse og underentreprise		0	-12 972
Lønnskostnad	4	4 441 082	4 463 232
Annen driftskostnad		1 385 801	1 392 272
Sum driftskostnader		5 826 883	5 842 533
Driftsresultat		290 939	-29 488
Finansinntekter og finanskostnader			
Annen renteinntekt		7 055	14 726
Annen finansinntekt		661	0
Annen rentekostnad		6 097	109
Annen finanskostnad		173	2 216
Resultat av finansposter		1 446	12 401
Ordinært resultat		292 385	-17 087
Årsresultat	2	292 385	-17 087
Overføringer			
Overført fra annen egenkapital		-292 385	17 087
Sum overføringer		292 385	-17 087

BALANSE

TRANSPARENCY INTERNATIONAL NORGE

EIENDELER	Note	2016	2015
FORDRINGER			
Kundefordringer		50 000	0
Andre kortsiktige fordringer		122 170	112 783
Sum fordringer		172 170	112 783
INVESTERINGER			
Bankinnskudd, kontanter o.l.	5	2 449 222	3 399 814
Sum omløpsmidler		2 621 391	3 512 596
Sum eiendeler		2 621 391	3 512 596

BALANSE

TRANSPARENCY INTERNATIONAL NORGE

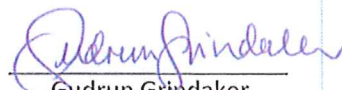
EGENKAPITAL OG GJELD	Note	2016	2015
OPPTJENT EGENKAPITAL			
Annen egenkapital	2	1 236 074	1 178 561
Sum opptjent egenkapital		1 236 074	1 178 561
Sum egenkapital		1 236 074	1 178 561
GJELD			
KORTSIKTIG GJELD			
Leverandørgjeld		276	3 820
Skyldig offentlige avgifter		271 147	326 949
Annen kortsiktig gjeld	3	1 113 894	2 003 266
Sum kortsiktig gjeld		1 385 317	2 334 035
Sum gjeld		1 385 317	2 334 035
Sum egenkapital og gjeld		2 621 391	3 512 596

Oslo, 19.04.2017

Styret i Transparency International Norge

Hans Petter Graver
styreleder

Elise Terjgs
styremedlem

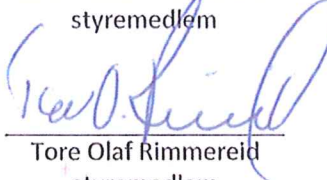

Gudrun Grindaker
styremedlem

Tina Søreide
styremedlem

Karin Beate Theodorsen
styremedlem

Silvija Seres
styremedlem

Jon Vea
styremedlem

Tore Olaf Rimmereid
styremedlem

Guro Slettemark
generalsekretær

Noter til regnskapet

Transparency International Norge

Note 1 Regnskapsprinsipper

Årsregnskapet er satt opp i samsvar med regnskapsloven og god regnskapsskikk for små foretak. Det er utarbeidet etter norske regnskapsstandarder.

DRIFTSINNTEKTER

Medlemskap i foreningen er frivillig. Inntekter resultatføres etter opptjeningsprinsippet. Mottatte tilskudd inntektsføres brutto samtidig med de kostnader det er ment å dekke.

HOVEDREGEL FOR VURDERING OG KLASSIFISERING AV EIENDELER OG GJELD

Eiendeler bestemt til varig eie eller bruk er klassifisert som anleggsmidler. Andre eiendeler er klassifisert som omløpsmidler. Fordringer som skal tilbakebetales innen et år er uansett klassifisert som omløpsmidler. Ved klassifisering av kortsiktig og langsiktig gjeld er analoge kriterier lagt til grunn.

Omløpsmidler vurderes til laveste av anskaffelseskost og virkelig verdi. Kortsiktig gjeld balanseføres til nominelt mottatt beløp på etableringstidspunktet.

Fordringer

Kundefordringer og andre fordringer oppføres til pålydende.

PENSJONER

Alle innbetalinger til Foreningens ytelsesbaserte pensjonsforsikring kostnadsføres.

Note 2 Egenkapital

	2016	2015
Egenkapital pr 31.12.2015	1 178 561	1 195 648
Årets resultat	292 385	-17 087
Tilbakebetalt tilskudd *)	-234 872	
Egenkapital pr 31.12.2016	1 236 074	1 178 561

*) Gjelder tilbakebetaling til U.D som følge av endring av godkjent budsjett.

Noter til regnskapet

Transparency International Norge

Note 3 Annen driftsinntekt

	2016
Støtte prosjekter (tilskudd)	2 307 050
Gaver og sponsrinntekt	178 873
Refusjon av kostnader	19 599
Sum Annen driftsinntekt	2 505 522

Bevilgede tilskudd i perioden

Utenriks Dep.	1 845 000
Norges Forskningsråd	155 000

Mottatt tilskudd fra Utenriksdepartementet (UD) i 2016 er på kr 1.845.000 og gjelder et prosjekt fra 01.07.15 til 28.02.17. Ubenyttet tilskudd overført fra tidligere år til 2016, ble tilbakebetalt til UD med renter i februar 2016.

Inntektsført beløp knyttet til UD prosjektet i 2016 er på kr 2.152.050 og tilsvarer årets prosjektkostnader. Samlet ubenyttet tilskudd til UD prosjektet per 31.12.16 på kr 705.619 overføres til 2017 og er inkludert i regnskapslinjen annen kortsiktig gjeld.

Tilskudd fra Norges forskningsråd og NHO til "Utdanningsprosjektet" er inntektsført i sin helhet i 2016. Tilsvarende er kostnader for utført arbeid kostnadsført i samme periode.

Foreningen har fått innvilget søknad om momskompensasjon for 2015 og fått utbetalt kr 156.381 i desember 2016. Beløpet er ført som en kostnadsreduksjon i regnskapet for 2016.

Noter til regnskapet

Transparency International Norge

Note 4 Lønnskostnader, antall ansatte, godtgjørelser, lån til ansatte m.m.

Lønnskostnader	2016	2015
Lønninger	3 283 662	3 251 259
Arbeidsgiveravgift	551 058	555 988
Pensjonskostnader	594 650	643 761
Andre ytelser	11 712	12 224
Sum	4 441 082	4 463 232

Gjennomsnittlig antall årsverk: 4 4

Ytelser til generalsekretær

Lønn	959 325	951 816
Pensjonskostnader	288 907	128 714
Andre ytelser	11 176	15 441
Sum	1 259 408	1 095 971

Pensjonsforpliktelser

Selskapet er pliktig til å ha tjenstepensjonsordning etter lov om obligatorisk tjenstepensjon.

Selskapets pensjonsordninger tilfredsstiller kravene i denne lov.

Avtalen med Storebrand Livsforsikring AS datert 08.03.06, regulerer avtalens form og innhold, jfr kontrakt nr 32353.

REVISOR

Kostnadsført revisjonshonorar utgjør i 2016 kr 28.750 inkl mva.

I tillegg kommer andre honorar til revisor i 2016 med kroner 13.206 inkl mva.

Styret

Det er ikke utbetalt noe godtgjørelse til styret i 2016.

Note 5 Bankinnskudd - bundne midler

Innestående på skattetrekkskonto (bundne midler)	153 990
Innestående på UD-prosjektkonto	1 264 065

Til generalforsamlingen i Transparency International Norge

Uavhengig revisors beretning

Uttalelse om revisjonen av årsregnskapet

Konklusjon

Vi har revidert Transparency International Norges årsregnskap som viser et overskudd på kr 292 385. Årsregnskapet består av balanse per 31. desember 2016, resultatregnskap for regnskapsåret avsluttet per denne datoen og noter til årsregnskapet, herunder et sammendrag av viktige regnskapsprinsipper.

Etter vår mening er det medfølgende årsregnskapet avgitt i samsvar med lov og forskrifter og gir et rettviseende bilde av selskapets finansielle stilling per 31. desember 2016, og av dets resultater for regnskapsåret avsluttet per denne datoen i samsvar med regnskapslovens regler og god regnskapsskikk i Norge.

Grunnlag for konklusjonen

Vi har gjennomført revisjonen i samsvar med lov, forskrift og god revisjonsskikk i Norge, herunder de internasjonale revisjonsstandardene International Standards on Auditing (ISA-ene). Våre oppgaver og plikter i henhold til disse standardene er beskrevet i Revisors oppgaver og plikter ved revisjon av årsregnskapet. Vi er uavhengige av selskapet slik det kreves i lov og forskrift, og har overholdt våre øvrige etiske forpliktelser i samsvar med disse kravene. Etter vår oppfatning er innhentet revisjonsbevis tilstrekkelig og hensiktsmessig som grunnlag for vår konklusjon.

Øvrig informasjon

Ledelsen er ansvarlig for øvrig informasjon. Øvrig informasjon består av årsberetningen, men inkluderer ikke årsregnskapet og revisjonsberetningen.

Vår uttalelse om revisjonen av årsregnskapet dekker ikke øvrig informasjon, og vi attesterer ikke den øvrige informasjonen.

I forbindelse med revisjonen av årsregnskapet er det vår oppgave å lese øvrig informasjon med det formål å vurdere hvorvidt det foreligger vesentlig inkonsistens mellom øvrig informasjon og årsregnskapet, kunnskap vi har opparbeidet oss under revisjonen, eller hvorvidt den tilsynelatende inneholder vesentlig feilinformasjon.

Dersom vi konkluderer med at den øvrige informasjonen inneholder vesentlig feilinformasjon er vi pålagt å rapportere det. Vi har ingenting å rapportere i så henseende.

Styrets og daglig leders ansvar for årsregnskapet

Styret og daglig leder (ledelsen) er ansvarlig for å utarbeide årsregnskapet i samsvar med lov og forskrifter, herunder for at det gir et rettviseende bilde i samsvar med regnskapslovens regler og god regnskapsskikk i Norge. Ledelsen er også ansvarlig for slik intern kontroll som den finner nødvendig

---

PricewaterhouseCoopers AS, Sandviksbodene 2A, Postboks 3984 - Sandviken, NO-5835 Bergen

T: 02316, org.no.: 987 009 713 MVA, www.pwc.no

Statsautoriserte revisorer, medlemmer av Den norske Revisorforening og autorisert regnskapsførerselskap

for å kunne utarbeide et årsregnskap som ikke inneholder vesentlig feilinformasjon, verken som følge av misligheter eller feil.

Ved utarbeidelsen av årsregnskapet må ledelsen ta standpunkt til selskapets evne til fortsatt drift og opplyse om forhold av betydning for fortsatt drift. Forutsetningen om fortsatt drift skal legges til grunn for årsregnskapet så lenge det ikke er sannsynlig at virksomheten vil bli avvirket.

Revisors oppgaver og plikter ved revisjonen av årsregnskapet

Vårt mål med revisjonen er å oppnå betryggende sikkerhet for at årsregnskapet som helhet ikke inneholder vesentlig feilinformasjon, verken som følge av misligheter eller utilsiktede feil, og å avgi en revisjonsberetning som inneholder vår konklusjon. Betryggende sikkerhet er en høy grad av sikkerhet, men ingen garanti for at en revisjon utført i samsvar med lov, forskrift og god revisjonsskikk i Norge, herunder ISA-ene, alltid vil avdekke vesentlig feilinformasjon som eksisterer. Feilinformasjon kan oppstå som følge av misligheter eller utilsiktede feil. Feilinformasjon blir vurdert som vesentlig dersom den enkeltvis eller samlet med rimelighet kan forventes å påvirke økonomiske beslutninger som brukerne foretar basert på årsregnskapet.

Som del av en revisjon i samsvar med lov, forskrift og god revisjonsskikk i Norge, herunder ISA-ene, utøver vi profesjonelt skjønn og utviser profesjonell skepsis gjennom hele revisjonen. I tillegg:

- identifiserer og anslår vi risikoen for vesentlig feilinformasjon i regnskapet, enten det skyldes misligheter eller utilsiktede feil. Vi utformer og gjennomfører revisjonshandlinger for å håndtere slike risikoer, og innhenter revisjonsbevis som er tilstrekkelig og hensiktsmessig som grunnlag for vår konklusjon. Risikoen for at vesentlig feilinformasjon som følge av misligheter ikke blir avdekket, er høyere enn for feilinformasjon som skyldes utilsiktede feil, siden misligheter kan innebære samarbeid, forfalskning, bevisste utelatelser, uriktige fremstillinger eller overstyring av intern kontroll.
- opparbeider vi oss en forståelse av den interne kontroll som er relevant for revisjonen, for å utforme revisjonshandlinger som er hensiktsmessige etter omstendighetene, men ikke for å gi uttrykk for en mening om effektiviteten av selskapets interne kontroll.
- evaluerer vi om de anvendte regnskapsprinsippene er hensiktsmessige og om regnskapsestimatene og tilhørende noteopplysninger utarbeidet av ledelsen er rimelige.
- konkluderer vi på hensiktsmessigheten av ledelsens bruk av fortsatt drift-forutsetningen ved avleggelsen av regnskapet, basert på innhentede revisjonsbevis, og hvorvidt det foreligger vesentlig usikkerhet knyttet til hendelser eller forhold som kan skape tvil av betydning om selskapets evne til fortsatt drift. Dersom vi konkluderer med at det eksisterer vesentlig usikkerhet, kreves det at vi i revisjonsberetningen henleder oppmerksomheten på tilleggsopplysningene i regnskapet, eller, dersom slike tilleggsopplysninger ikke er tilstrekkelige, at vi modifierer vår konklusjon om årsregnskapet og årsberetningen. Våre konklusjoner er basert på revisjonsbevis innhentet inntil datoen for revisjonsberetningen. Etterfølgende hendelser eller forhold kan imidlertid medføre at selskapet ikke fortsetter driften.
- evaluerer vi den samlede presentasjonen, strukturen og innholdet, inkludert tilleggsopplysningene, og hvorvidt årsregnskapet representerer de underliggende transaksjonene og hendelsene på en måte som gir et rettviseende bilde.

Vi kommuniserer med styret blant annet om det planlagte omfanget av revisjonen og til hvilken tid revisjonsarbeidet skal utføres. Vi utveksler også informasjon om forhold av betydning som vi har avdekket i løpet av revisjonen, herunder om eventuelle svakheter av betydning i den interne kontrollen.

Uttalelse om øvrige lovmessige krav

Konklusjon om årsberetningen

Basert på vår revisjon av årsregnskapet som beskrevet ovenfor, mener vi at opplysningene i årsberetningen om årsregnskapet og forutsetningen om fortsatt drift er konsistente med årsregnskapet og i samsvar med lov og forskrifter.

Konklusjon om registrering og dokumentasjon

Basert på vår revisjon av årsregnskapet som beskrevet ovenfor, og kontrollhandlinger vi har funnet nødvendig i henhold til internasjonal standard for attestasjonsoppdrag (ISAE) 3000 «Attestasjonsoppdrag som ikke er revisjon eller forenklet revisorkontroll av historisk finansiell informasjon», mener vi at ledelsen har oppfylt sin plikt til å sørge for ordentlig og oversiktlig registrering og dokumentasjon av selskapets regnskapsopplysninger i samsvar med lov og god bokføringskikk i Norge.

Bergen 19. april 2017
PricewaterhouseCoopers AS

Torun Rognes

Torun Rognes
Statsautorisert revisor